

Vierluik ‘Spelen met Rob Martens’

Transcriptie 30 november 2020

Met Arjen Wals en Maureen Baas

Dank aan David Cohen voor deze transcripti

Arjen Wals

Arjen Wals is hoogleraar aan de Wageningen University & Research en de Universiteit van Gotenburg in Zweden op het terrein van educatie ter bevordering van duurzame ontwikkeling. Daarnaast is hij UNESCO Chair binnen ditzelfde aandachtsgebied. Per 1 april 2019 is hij voorzitter van de Raad van Toezicht van NIVOZ. Zijn expertise ligt op het ontwerpen, monitoren en evalueren van leerprocessen en leeromgevingen die burgers – van jong tot oud – actief kunnen betrekken bij duurzaamheidsvraagstukken rondom bijvoorbeeld klimaat, biodiversiteit, afval, voedselzekerheid en energie. In zijn onderwijs en onderzoek richt hij zich ook op duurzaamheidscompetenties zoals systeemdenken, het omgaan met verwarring en onzekerheid, het benutten van diversiteit, het kunnen inbeelden van alternatieve toekomstrichtingen en het overbruggen van de kloof tussen denken en doen. Hij beschouwt duurzaamheid als een katalysator van onderwijsvernieuwing.

Arjen Wals verzorgde in 2018 al eens een NIVOZ-onderwijsavond, met als titel: ['Toekomst bestendig onderwijs in crisistijd'](#)

Maureen Baas

Maureen is autodidact beeldend theater en programma maker, initiatiefnemer

en artistiek leider van de ecologische culturele broedplaats [Metaal Kathedraal](#) in Utrecht/De Meern. Een historische kerk met eetbaar landgoed. In 10 jaar tijd is het opgebouwde netwerk verenigd als *Ecologische Sociëteit Nederland*. Vanuit de kracht van de verbeelding in samenwerking met kunstenaars, wetenschappers en ontwerpers biedt Metaal Kathedraal educatieve, interactieve en bovenal participatieve programma's aan om een regeneratieve samenleving te ervaren en te bouwen.

Als maker is Maureen Baas dagelijks aan het werk om de maatschappelijke urgentie van deze tijd deelbaar te maken met een breed publiek. Ze heeft meer dan 10 jaar getoerd met haar eigen voorstellingen, 25 jaar in het buitenland gewoond en kennis opgedaan bij veel grootmeesters van humor en theaterwerk. Recent heeft zij de voorstelling '[Wood Wide Web](#)' gemaakt die als interactieve buiteninstallatie te bezoeken is, gekoppeld aan een cultureel programma in samenwerking met [de Buitenschool](#) en [Waterschool Utrecht](#). Maureen is nu nieuw werk aan het maken om de onzichtbare wereld zichtbaar te maken in samenwerking met meerdere kunstenaars en experts.

Transcriptie (bewerking)

Youtube video met Maureen

<https://www.youtube.com/watch?v=Efi1vUASpsA&feature=youtu.be>

Jan Jaap

Welkom allemaal. Ik zat al stiekem even langs alle portretjes te klikken wie er allemaal aan het lachen waren. Maureen Baas, die we net allemaal zagen, is een van onze twee gasten. En Arjen Wals, die zat in ieder geval ook heel hard te lachen. Maar ik zag meer lachende gezichten. En ik zag ook nog een beetje een gezicht van *Mmm, het is ook nog maandagavond voor mij*'.

Welkom op de derde avond naar aanleiding van het boek *We moeten spelen* van Rob Martens, georganiseerd door stichting NIVOZ, dat leraren en schoolleiders leidt en sterkt bij de uitvoering van de pedagogische opdracht. Vier avonden in het teken van spelen, kunst, menszijn en vanavond specifiek in relatie tot ons mooie wereldbolletje waarop wij zitten. Welke rol speelt onderwijs en spel of kunst daarin, dat zal vanavond vaak ter sprake komen.

We gaan even een rondje voorstellen. En ik heb tot nu toe steeds Rob Martens voorgesteld, dus laat ik eens beginnen bij Rob van der Poel. Rob is degene die tot nu toe elke avond de break-out heeft georganiseerd, voor de mensen die hem nog niet kennen. Hij is vanavond en alle avonden de man achter de knoppen. En bij NIVOZ doet deze man ontzettend veel meer. Hij is degene die altijd weer mogelijkheden ziet, maar voor wie het ook nooit klaar is. Dus ik loop nu een jaartje rond bij NIVOZ en elke keer als ik er weer kom en denk 'dit was af of dit was mooi', dan komt Rob toch weer met een ontregelende vraag en weet het gebeuren toch weer op te rekken. En ik vind dat een positieve eigenschap, waardoor het altijd weer een proces is om dingen beter te maken. De stilte mag ongemakkelijk zijn, Rob laat hem maar gewoon zijn en stelt daarna een goeie vraag. En zo ook zijn rol op deze avonden. Altijd na afloop, als we het evalueren, wat kan er weer beter, komt Rob altijd weer met een manier om het weer scherper of beter te krijgen. Rob van der Poel, je hebt megeschreven aan het boek, of in ieder geval heb je een grote redactieslag gemaakt. Nu mag jij iemand uit het rijtje voorstellen.

Rob Martens (alias Rob van der Poel)

Fijn dank je wel. Dat wordt natuurlijk Arjen Wals maar hij heet nu – lees ik - m'n NIVOZ-collega Rob Martens. Rob, ja ik mocht inderdaad meedoen en daar ben

ik altijd heel blij mee als mensen mij vragen om mee te doen. Het is zo weer anderhalf jaar geleden, ik weet het nog goed, het was de zomer en ik zei 'nou, als ik mee ga doen, dan wordt het ook wel spannend, want dan komen we elkaar tegen. Want ja, ik vind iets en jij vindt iets en dan gaan we daar samen doorheen, zeg maar. En dat hebben we ook gedaan, we hebben zodoende ons spel gespeeld en dat spelen we nog regelmatig. Op allerlei gebieden. En ik vind het heel leuk dat we samen op lopen, dat we ook veel van elkaar gezien hebben inmiddels en daar ben ik ook dankbaar voor. Dus dank je wel Rob. En nu mag jij....

Rob Martens (alias Arjen Wals)

Ja! Dank je Rob. Ja, het is inderdaad wel apart zo, als ik mezelf zie en mij nauwelijks herken. Maar we hebben even van werkplek of van huisplek gewisseld. Ik zit nu ergens in Limburg en Rob (of Arjen) zit in Wageningen. Het is ingewikkeld, maar daar gaan we straks op door. Die namen, dat wordt een dingetje vanavond. Maar ik ga in ieder geval Maureen Baas introduceren nu en dat doe ik graag.

De mensen die al wat eerder waren, hebben al kennis met haar gemaakt en eigenlijk heb je dan al heel veel gezien van Maureen. Een aanstekelijk enthousiasme, zo heb ik haar ook in het voorgesprek leren kennen, iemand die de wereld met veel passie en creativiteit probeert te verbeteren, zo zie ik dat eigenlijk. En dat komt allemaal bij elkaar in ~~de~~ Metaal Kathedraal, dat is een plek waar ik heel graag naartoe wil nu, de Utrechtse biotoop voor het dagelijks circulaire leven, zo staat het op de website. Het is echt een heel bruisend geheel waar zij richting en ook leiding geeft, geheel conform haar naam. Maar zo is ze niet hoor, ze is niet baas aan het spelen daar, maar ze is wel een soort regisseur van heel veel, van een mengelmoes van kunst, cultuur, creativiteit, co-creatie. Dat is wel een rode draad, denk ik.

Co-creatie, mensen wat leren, mensen wat dichterbij elkaar brengen, wat lichter laten leven op deze aarde, wat socialer ook misschien en *regeneratie* en *circulatie* zijn denk ik sleutelbegrippen.

Ze zei dat ze meer houdt van van doen, dan van praten, maar ze praatte honderduit over haar werk en over het geweldige initiatief in Utrecht, ~~de~~ Metaal Kathedraal, ze is bijna niet tegen te houden. En dat bewonder ik zeer. Want we hebben net gezien hoe ze in haar eentje zoveel mensen aan het lachen krijgt en iedereen deed mee. Dat vind ik ontzettend knap, dus ik heb daar veel bewondering voor en ik verheug me op nadere kennismaking vanavond en ook een keertje in Utrecht.

Maureen Baas

Nou dank je wel eh Rob Martens alias Arjen Wals. Een geweldige introductie en ik heb dus ook de mazzel en de eer om via NIVOZ op deze manier Arjen een beetje te leren kennen. En we hebben eigenlijk ook heel veel overeenkomsten. Maar het werk wat Arjen doet, doet-ie op een hele gefundeerde manier, als professor. En dan gaat het over het transformatieve leven voor het sociaal-ecologische en duurzaamheid. En als Arjen terugkijkt op zijn eigen studie, *Environmental engineering* - die heeft ie overigens ook gevolgd bij de WUR waar hij nu zetelt - dan ziet ie eigenlijk wel dat de oplossing niet zozeer ligt in de techniek, maar dat de oplossing of de problematiek eigenlijk vooral tussen de oren zit van de mensen, ofwel in de mensheid en ons mens-zijn.

Die grote globale problemen zijn vooral eigenlijk een gevolg van de manier waarop we leven. En Arjen heeft ook een groot hart en wil dat ook vanuit zijn hart echt bezien of-ie dat op een andere manier kan voeden of in een andere richting kan laten bewegen. En vanuit zijn positie richt-ie zich vooral op de hoofdvraag: *hoe betrekken we nou de jeugd heel actief en vol respect bij de uitdagingen van deze tijd?*

En dan hebben we het vooral over onderwijs, want daar kan je het meeste impact maken. Hij werkt eigenlijk vanuit sociale leren en vanuit gepassioneerd onderzoek en research als activisme. Want dan wil-ie ook heel graag kijken en ondersteunen hoe we nou scholen bouwen die van binnen en van buiten uit voedend zijn voor een regeneratieve levensstijl. En Arjen noemt het nog wel ook *duurzaam*, maar wat ik begrepen heb is dat het eigenlijk alomvattend is. Want we hebben de morele verplichting, en dat doet hij ook echt vanuit zijn hart, om een gezondere aarde achter te laten. Niet alleen voor het nageslacht, maar voor alles wat leeft op deze planeet. Zodat alle toekomstige generaties weer kunnen floreren en daar bedoelt hij ook alle microben mee, alles wat leeft, dus niet alleen de mensheid.

En het reoriënteren van het onderwijs, die balans echt vinden tussen ecologie en economie, dat is eigenlijk zijn queeste, nu in deze tijd. En daar zet hij zich met hart en ziel voor in en daar vinden we elkaar ook heel erg in. Dus ik ben vereerd dat ik Arjen heb leren kennen en ik vind het fantastisch dat wij hier vanavond zijn.

Jan Jaap

Rob Martens, dan mag jij jezelf voorstellen of Arjen. Volgens mij hebben we ondertussen allemaal het boek ontvangen en weten we enigszins waar jij voor staat. Maar trap 'm toch even af vanavond, 't is jouw feestje.

Rob Martens

Nou goed, ik ben dus Rob en niet Arjen, dat hadden jullie allemaal al begrepen, denk ik. Ik had me al helemaal voorbereid om Arjen als hoogleraar na te gaan spelen, maar dat zullen we toch maar niet doen. Ja, bijna iedereen heeft het boek ontvangen en we gooien vanavond weer heel veel bouwstenen op tafel waarvan je denkt: wat heeft het allemaal met elkaar te maken? Een gezonde aarde achterlaten, spelen, het zijn vaak hele grote woorden, jezelf worden, hebben we het vorige keer over gehad dus ja, het wordt weer een grote ontdekkingstocht.

Jan Jaap

Rob Martens, neem ons even mee. Jij zit met Arjen Wals natuurlijk ook in de wetenschappelijke wereld en ik voel ook iets van boosheid en bevrijding in dat boek, dat je je even van die wetenschappelijke jas wilde ontdoen. En Maureen zagen we net zo hard lachen en eigenlijk gewoon de straat ontregelen. Neem ons eventjes mee in dat keurslijf wat je voelt in de wetenschappelijke wereld en dat enorme verlangen naar spel.

Rob Martens

Ik wil er wel bij zeggen dat Arjen ook in de Raad van Toezicht zit van NIVOZ, dus ik begeef me nu op glad ijs. Ik weet dus niet of ik nu in Arjen een medestander heb.

Jan Jaap

Volgens mij moet je nu gewoon een beetje dapper zijn, Rob, want je voelt van alles.

Rob Martens

Dat voel ik zeker. En in het spel zijn we allemaal gelijk. Haha. Maar inderdaad, het gaat niet goed met de wetenschappelijke wereld, laten we daar duidelijk in zijn. Daar is het spel al heel ver weg gedrongen. Alles moet verantwoord worden. Er is een heel klinische opvatting ontstaan over wat eigenlijk nieuwsgierigheid is, wat een onderzoekende houding is. En er is een extreme onderlinge competitie en dat vind ik heel jammer. Je ziet dat het leidt tot opgeblazen ego's. Er zou veel meer gespeeld moeten worden en daar is eigenlijk geen ruimte voor. Dus ja, ik ga daar tamelijk ver in.

Ik beschouw spel als dé toestand waarin wij mensen echt nieuwsgierig en ontdekkend zijn. Wat dat betreft is het heel erg raar dat wetenschap daar anno 2020 én onderwijs zoveel afstand van genomen heeft. Terwijl ik ervan overtuigd ben, dat iedere bioloog je zal vertellen: spel, dat is er om te leren, om te ontdekken, dat is er voor nieuwsgierigheid. Dat zit trouwens allemaal heel dicht bij mekaar. En dat we nu vooral denken dat de manier waarop we die wetenschap nu *aansturen* zoals dat heet, dat die manier zou leiden tot creativiteit, tot bezieling en tot weet ik veel wat... Tot mijn verdriet zie ik ook veel talenten die de wetenschap op dit moment verlaten. Dus ja, ik ben daar kritisch over. Ik denk echt dat daar iets moet veranderen.

Jan Jaap

In het basisonderwijs heet het ook echt buiten-spelen. Dat schrijf je in je boek, dat je naar buiten moet gaan, uit die school, om te gaan spelen. Maureen, jij hebt talent om alles te ontregelen wat je aanraakt. Je weet een plek te transformeren. Van een kerk tot een Metaal Kathedraal waar van alles gebeurt. Kan jij ons helpen: hoe kunnen we die enorme serieusheid doorbreken om wat belangrijk is centraal te krijgen, misschien wel op een speelse manier?

Maureen

Ik denk dat er vooral onverwachtheid ingezet moet worden. Dat is iets wat ook bijna verdwenen is. En dat doe je natuurlijk als theatermaker. Dan overkomt iets je of dan gebeurt er iets, en dan heb je meestal een spontaniteit te pakken. Dat is de winst. Maar in het filmpje van zojuist, wat iedereen net zag, zie je ook een meneer ertussen die echt afwachtend, keurig bleef kijken. Totdat-ie zich veilig genoeg voelde om te kunnen reageren. Die onverwachtheid – dus eigenlijk meteen al met de deur in huis vallen - vind ik altijd heel plezierig. Maar dat kan niet iedereen altijd even waarderen, maar het creëert meestal wel verandering of openheid, of spontaniteit. Ja, dan kan er iets ontstaan.

Jan Jaap

Wil je ons meenemen in dat proces, in hoe je dat dan vormgeeft? Dus even aanhaken bij wat Rob net zegt: in de school of in de wetenschappelijke wereld zijn we heel serieus bezig. En jij hebt gewoon een plek gecreëerd waar totaal iets anders gebeurt. Dus kun je ons even helpen, wij uit het onderwijs, hoe we onze plek ook op een creatievere speelse manier kunnen inrichten?

Maureen

Ja jongens, er is zoveel regel- en wetgeving. Dat is precies ook waar Rob het net over had en waar iedereen zich ook achter verschuilt. Dat maakt het ook heel moeilijk. Dus dat is het voordeel wat we op deze plek hebben. We zijn onafhankelijk, we huren het niet van de gemeente. We hebben het helemaal voor mekaar om als cultureel ondernemers dit te doen. Het betekent dat we eigen baas kunnen zijn. Nou ja, we hebben net een school aangemeld bij de gemeente Utrecht en dan komt er iemand van vastgoed bij. Dus ik doe het jullie niet na! Ik ga het wel proberen na te doen.

Jan Jaap

Maar wat levert het dan op, Maureen? Wat zie je dan allemaal gebeuren op zo'n plek waar je niet wordt gehinderd door al die regelgeving?

Maureen

Dat mensen eigenlijk zichzelf laten zien. En als mensen zichzelf laten zien, is dat het grootste feest wat er is. Als je echt iemands talent ziet, als je echt iemand z'n energie voelt, als iemand echt de gekte in kan gaan of de gelukzaligheid in kan gaan... ja, dan heb je een hartsverbinding en dan hebben we een bingo. Dan kunnen we bouwen, dan zijn alle façades weg. En dat is eigenlijk het echte, harde werk. Dus ja, ik probeer altijd meteen direct naar de inhoud te gaan, dus niet illustratief te zijn. Dus ja als wij het over *biovergisters* gaan hebben – ik noem maar even wat – dan ligt er gewoon een drol van ons bijvoorbeeld op de stoep en daar beginnen we mee. Dan val je met de deur in huis, je gaat meteen ontregelen en daar moet ik ook iedere dag heel hard voor vechten om dat op die manier te doen. Want dat vinden mensen bedreigend en eng. Maar achteraf krijg je altijd de waardering, nooit vooraf. Dus het vereist ook veel van de maker of degene die dit wilt doen.

En dan het keurslijf, zoals de wetenschap. Je hebt al een heel behoorlijk vocabulaire nodig zeg maar, om je statement daar te kunnen maken en Arjen probeert daar als hoogleraar ook zijn weg te vinden. In dit vak moet je eigenlijk ook continu alles vertalen. Maar het liefst maak ik het zo simpel en gewoon mogelijk en hebben we het meteen over waar we het over moeten hebben.

Jan Jaap

Arjen, Maureen geeft de bal ook eigenlijk al door aan jou. In haar introductie zei ze al dat het bij jou niet zozeer gaat om de vraagstukken in de wereld, maar vooral om de vraagstukken tussen de oren van mensen, ook in relatie tot spelen, kunst. Hoe kijk jij tegen deze vraagstukken aan?

Arjen

Ik hoor heel veel dingen en ik wil op heel veel reageren. Allereerst wat betreft de wetenschap; het is natuurlijk veel pluriformer dan wat er nu misschien geschetst wordt.

Je hebt de empirisch-analytische tak van sport, waarbij meten weten is en waarachter een soort, noem het maar een cybernetisch wereldbeeld schuilgaat. Dus de aarde als een driedimensionale klok die we uiteen kunnen rafelen. En dan kunnen we met causale verbanden gaan meten en voorspellen, met als doel om de onzekerheid weg te nemen en de voorspelbaarheid te maximaliseren. Daar hebben we weer statistische modellen voor en zo proberen we ruis uit te sluiten.

En je hebt natuurlijk ook de hermeneutisch-interpretatieve wetenschappen, waarbij het veel meer gaat om betekenis geven, zingeving, de leefwereld van mensen leren kennen, relaties goed begrijpen en zien, de verbinding tussen mensen. Daarbij gaat het niet om meten is weten, maar waarbij het zo is dat ook de dingen die je niet kunt meten belangrijk zijn, misschien wel belangrijker. En het serieuze doorbreken, dat is denk ik belangrijk ja.

En, dat vind ik wel grappig, je hebt bijvoorbeeld *serious gaming*. Dat is gaming en serieus bij mekaar. Ofwel: er zijn ook mensen die zeggen: we moeten veel meer spelen om de wereldproblemen op te lossen. Dus niet via *World of Warcraft*, waar echt honderden miljoenen mensen online met elkaar spelen, want die zijn er niet op gericht om de wereld te verbeteren of om te leren leven zonder olie. Die online spelen zijn er vaak op gericht om de tegenstander te verslaan.

Maar je kunt online wel enorm veel collectieve wijsheid ontwikkelen via gaming, maar ook via allerlei andere spellen om de aarde een beetje beter te maken. Dus dat idee van spelenderwijs op deze aarde - spelend wijzer worden op de aarde - is denk ik heel belangrijk. Er wordt ook veel onderzoek naar gedaan, naar hoe dat soort spellen ontworpen kunnen worden en hoe je makkelijk veel mensen daarbij kunt betrekken, hoe je de energie van mensen hoog houdt in zo'n spel, hoe je van elkaar kunt leren in die omstandigheden. Dus, dat is ook iets om naar te kijken, *serious gaming*.

Ik zeg dus niet dat we nog meer naar een schermpje moeten kijken, want dat is ook wel weer een probleem. We moeten ons ook los kunnen maken van de technologie. En daar denk ik dat het buitenspelen in beeld komt. Dus veel meer de echte ervaring op een plek. Dus als je kijkt naar je eigen kindertijd: verstoppertje spelen buiten. Dan krijg je ook veel meer verbinding met die plek,

je leert die plek goed kennen. De kinderen die vroeger veel verstoppertje gespeeld hebben in hun eigen wijk, die hebben nog een redelijk goed beeld later als volwassene van die plek. Terwijl als je dat nooit gedaan hebt als kind, dan heb je ook geen binding met die plek.

Ik denk dat binding met een plek een voorwaarde is voor een duurzame wereld. Als je geen binding hebt met een plek, als je die plek niet leert te ontdekken, als je je niet vertrouwd voelt op zo'n plek, dan heb je dat niet. Dus het gaat echt om een combinatie van allerlei vormen van spelen, waarbij inderdaad creativiteit en autonomie belangrijk zijn. Het is belangrijk dat je zelf ook je spel kunt bepalen en zelf richting kunt geven.

Maar wat bij mij heel belangrijk is, is dat we moeten leren leven binnen grenzen. Er zijn ecologische grenzen en daarbinnen moeten we leren leven. We spelen *op* deze aarde, maar we spelen ook *mét* deze aarde. Dat zie je ook een beetje in de wetenschap. Er worden ook spelletjes gespeeld in de wetenschap, er wordt voortdurend geacteerd, er worden met speels gemak bepaalde routines uitgevoerd. Maar dat is niet het soort spelen en het soort spelletjes, denk ik, waar we het vanavond over willen hebben. Het zijn de spelletjes waar je van af wilt.

Maar ik zie wel verandering in de wetenschap. Er komt steeds meer ruimte voor *relationeel leren*, er komt steeds meer ruimte voor *living labs*, waarbij studenten en docenten met allerlei actoren vanuit de samenleving veel onderzoekender zijn. En waarbij ook verrassing belangrijk wordt. Dus niet van tevoren een hypothese stellen, maar gewoon met elkaar proberen iets te ontwerpen en daarop te reflecteren. Ook dingen laten gebeuren die kunnen mislukken, waar je dus heel veel van kunt leren.

Er is dus wel een soort verandering gaande in de wetenschap waar ook de kunst steeds belangrijker wordt in duurzaamheids- en *sustainability science* - wat is dat? duurzaamheidswetenschappen? Dus ik zie ook wel ruimte ontstaan. Maar een school het is niet zoveel anders dan een zorginstelling. Er wordt ook op universiteiten enorm veel gerekend, gemeten en verantwoording afgelegd. Die cultuur hebben wij ook op de universiteit en daar moeten we van af.

Jan Jaap

Ik zie in de chat ook het woord *donut-economie*. Dat is volgens mij ook een woord wat in jouw dagelijkse werk een plek heeft, of niet?

Arjen

Ja. Leren leven binnen ecologische grenzen en tegelijkertijd ervoor zorgen dat we eerlijk met elkaar leven, dat we gezond kunnen zijn en dat er ruimte is voor participatie, voor democratie, gelijkheid, inclusiviteit. Dat is een soort sociale basisvoorwaarde. Kate Raworth, degene die de donut-economie bedacht heeft, zegt: eigenlijk moeten we leren leven in die *environmental safe and socially just space for humanity*. Ik weet niet hoe dat mooi in het Nederlands gezegd kan worden. Maar die plek met elkaar vinden, ontdekken, dat is een soort zoektocht met steeds voortschrijdende inzichten. Daarbij moeten we ook inderdaad dingen loslaten, moeten we af van bepaalde patronen die diep geworteld zijn, bepaalde waarden die gecultiveerd zijn zoals het consumeren, het concurreren, het vooral voor jezelf opkomen.

Persoonlijke groei is een soort industrie geworden bijna. Je ziet ook heel veel studenten – helaas – om mij heen, die heel erg met hun cv's bezig zijn. Maar tegelijkertijd zijn er ook heel veel studenten die met existentiële vragen bezig zijn. En dat vind ik dan weer mooi van spelen: er is natuurlijk heel veel ellende op de wereld en er is ook klimaat-depressie en *eco-anxiety*, *eco-reauxia* – de term die gebruikt wordt voor mensen die geobsedeerd zijn door duurzaam leven. Er zijn mensen, ook jonge mensen, die niet slapen van de onheilsscenario's die links en rechts om onze oren vliegen.

En dan is het belangrijk dat je ook iets van een soort hoopvol perspectief kunt bieden. Door te spelen, want dat is ook een belangrijke manier om stress los te laten denk ik. Je hebt een bepaald *light heartedness* nodig om in deze tijd goed te kunnen functioneren.

Jan Jaap

Maureen, volgens mij doe jij dat in die Metaal Kathedraal. Kan je daar iets over vertellen?

Maureen

Wij maken er eigenlijk programma's. Bijvoorbeeld '*Wilt u een schimmelrok, mevrouw?*'. Dan hebben we een heel circulair lab opgebouwd waarbij kinderen en ouders - alle leeftijden eigenlijk - kunnen ervaren dat we op een heel andere manier met onze kledingkast kunnen omgaan. Of '*Eten met geweten*' waarbij we allerlei jonge ontwerpers, kunstenaars uitnodigen om daarmee een programma te maken. Of '*Het fijne van fijnstof*' waarbij je het bewustzijn van het effect van fijnstof - of wat het eigenlijk is - op allerlei manieren kan ervaren.

En in samenwerking met al onze partners - bijvoorbeeld Merlijn Twaalfhoven met de Turn Club, zetten we heel graag kunstenaars en mensen in voor programma's bij bedrijven en organisaties en op scholen. Om spelenderwijs programma's te maken over onderwerpen die ertoe doen. Zo proberen wij een steentje bij te dragen aan die transitie en die slapeloze nachten. Want ja, die jongeren zijn natuurlijk wel degenen die het dadelijk allemaal over moeten nemen.

En inmiddels mag ik dan zelf ook al een ouwe gehaktbal zijn, ik wil heel graag een voedingssysteem zijn voor deze mensen, om ze handvatten te geven. We laten ook gewoon alles vertalen, direct naar de praktijk in workshops, in proeftuinen. Naar plekken waar we samenkomen, waarin je het er ook samen over kan hebben, maar vooral ook kan ervaren. In een proeftuin bijvoorbeeld ga je echt naar de wc en snap je daardoor dat poep en plas bijdraagt aan een circulair leven, dat je erop kan koken, maar dat je ook misschien wel van poep kleding kunt maken of je kan poep inzetten om warmte te genereren. Dan maak je mensen weer bewust van dat wij onderdeel zijn van dat regeneratieve systeem, ofwel zelf onderdeel zijn van de oplossing. Dus daarin faciliteren we allemaal spel-systemen, leer-systemen.

Rob Martens

Maureen, hoe belangrijk is het voor jou dat iedereen meedoet? Ik moet een beetje denken aan het citaat van de eerste avond: *'Jeder Mensch ist ein Künstler'*. Het t idee dat kunst voor iedereen is. Universiteiten, zoals Arjen het beschreef en waar ik ook vaak rondhang, dat is nu het toppunt van de academische apenrots. Dat lijkt gelijkwaardig, maar daar is natuurlijk sprake van een enorme hiërarchie en hiërarchisch denken. Hoe belangrijk is dat voor jou?

Maureen

Ik heb mijn hele leven m'n best gedaan om dat voor mekaar te krijgen, maar het blijft best wel confronterend. Dat je – als iemand op je afkomt - vol enthousiasme, als een hond die kwispelstaart, dan zegt: 'Oh zullen we dat gaan doen?' En dan is dat bijna altijd een brug te ver. Dat zijn uitdagingen. Als ik Arjen hoor praten en hoe hij met het grootste gemak zichzelf via zijn vocabulaire zo goed kan neerzetten - en meteen veelomvattend kan zijn...

Je kan niet alles. Sommige mensen bereiken we wel, sommige niet. En bij anderen duurt het gewoon vier of vijf jaar. We hadden een plastic waterval en allemaal petflessen aan de gevel hangen. Dat heeft ongeveer drie jaar daar

gehangen - in het dorp De Meern, hé. Dat vonden de burens natuurlijk verschrikkelijk. En dan kwamen ze binnen en dan zeiden ze *'Ja Maureen, da's wel veel troep hè!'* En dan reageer ik natuurlijk: *'ja, 't is jouw troep, het is onze troep en daar moeten we iets mee.'* En dan vier jaar later loopt dezelfde persoon langs en zegt *'Ja Maureen, je had toch wel gelijk'*. En dan heb ondertussen wel hele festivals met plastic soep, alles en iedereen er bij getrokken om te ervaren en zichtbaar te maken, om - spelenderwijs eigenlijk - met die materialen aan de slag te gaan. Om te zien en te leren waar ze van gemaakt zijn, dat ze eigenlijk bijna niet verteerd worden door de aarde. Ja, dat duurt gewoon heel lang.

Als we wat meer samen op kunnen trekken daarin ... Nou ja, wat ik merk is dat ik heel graag vanuit dialoog werk en niet vanuit discussie. Dat we de dingen volgens het Agora gewoon weer op tafel kunnen leggen en met elkaar daarnaar kunnen kijken. En eerder kijken van *'Oh, is dat ook een waarheid? Oei uh, nou zullen we er eens even naar gaan kijken dan?'*

En dat is wel een vermogen wat je op moet bouwen, moet ontwikkelen. Dus ik heb door vallen en opstaan heel veel geleerd. Maar dat ik ben wie ik ben, dat is ook heel simpel. En dat ik met een soort boerenverstand de dingen start en heel leuk vind. En zo blijf ik dan me zelf evalueren?

Jan Jaap

Rob, hoe kijk jij hiernaar? Als Maureen vertelt, dan zit ik er helemaal in. Ik voel dan helemaal de kracht van de kunst. Of dat spel, als Arjen vertelt over serious gaming. Want dat *spelend leren*, dan heb ik ergens het gevoel, dan ben ik ook heel erg met een doel bezig. Je hebt daar in je boek iets over gezegd.

Rob M

ik ben er een beetje negatief over geweest, over dat serious gaming. Ik heb eigenlijk gezegd, daar zit een enorme contradictie in. Het is een contradictie die het hele onderwijs treft. Serious gaming is heel vaak verplicht. Of je wordt toch buiten het spel afgerekend, omdat het moet, of omdat je het nodig hebt voor je studiepunten. Iedere onderwijsvorm heeft daar weer een andere benaming voor. Dat werkt dus heel vaak niet. Eigenlijk om de hele simpele regel dat regel 1 van spel al geschonden wordt. Zoals Huizinga ook zei, gedwongen spel is geen spel. Het klinkt heel simpel en banaal, maar dat is echt wel een probleem in onderwijs. Waar je ook kijkt.

Maureen noemde net de Agora-scholen, wat misschien een uitzondering is. Maar ook daar worstelen ze met iets als het eindexamen, zijn er allerlei

verplichtingen. Het klinkt heel raar, maar het staat haaks tegenover dat gevoel wat in spel zo belangrijk is. Neem deze online avond. We zitten nu met 128, niemand is verplicht om hier te zijn, niemand krijgt een punt of wat dan ook.

In mijn boek geef ik een aantal voorbeelden. Stel je voor dat je naar het theater of de film ging, of dat je mijn boek leest. En je wist dat je er daarna een tentamen over zou krijgen...

Ik had ook in het voorwoord willen schrijven: het is ten strengste verboden dit boek verplicht op te nemen in een curriculum.

Jan Jaap

Ik lees in de chat: zeg je nou dat spelen in het onderwijs bijna niet kan?

Rob M

Nou, dat gaat me te ver. Ik zie veel voorbeelden van spelen in het onderwijs. Als je naar Agora kijkt, moet je spelen ruimer uitleggen. Voor mij is dat bovenal echt je eigen interesse volgen. En dat kan zeker. Dat heb ik ook vaak genoeg gevoeld in mijn onderwijs. Maar tegelijkertijd zie je dat bijna iedereen die met onderwijsvernieuwing bezig is, vroeg of laat in die worsteling terechtkomt. Er is een soort controlesysteem - met de beste bedoelingen ontstaan, want ik zeg niet dat het uit boosaardigheid is – wat heel graag wil dat je bepaalde dingen doet. Of haalt. Of bereikt. Of scoort. Of aantoont. Het is de kwalificatiefunctie van onderwijs.

We moeten onder ogen zien – en dat is een van de belangrijke conclusies die ik trek in mijn boek – dat het op een aantal punten echt haaks staat op die playful mind. Ik kan tegen een kind zeggen: lees dit boek! Maar ik kan niet tegen een kind zeggen: vind dit boek leuk, word hier door gegrepen, word meegenomen! Dat is iets wat we moeten durven loslaten. Dat betekent dat als kinderen of studenten iets mooi of interessant vinden – en dan kom ik inderdaad bij Agora uit – durf het dan aan om dát centraal te zetten, durf het aan om dáarvan uit te gaan. Dat is voor mij spel en als dát je lukt in onderwijs, dan kan het wel.

En dan weet ik dat er meteen mensen boos worden en gaan roepen: *'ja maar, als ze dan niet kunnen lezen'* en je krijgt allerlei beschuldigingen. Ik las vandaag daarvan een tamelijk hysterisch stuk in de NRC. Iemand zei zelfs dat onderwijsvernieuwing de democratie vernietigt. Je krijgt van alles in je mik gestort als het ware. Het is geen makkelijke constatering.

Jan Jaap

Nee, dat snap ik. Ik ga je even onderbreken, want het is tijd voor Rob van der Poel. Rob, we gaan naar een breakout-room en dan komen we zo meteen terug, want ik zie dat de chat ook losgaat. Rob, misschien kan je ook nog wat duiden naar aanleiding van vorige keer.

Rob van der Poel

We gaan niet alleen naar mij toe, want we gaan naar iedereen toe, dus ook naar jou als deelnemer. Zoals we dat elke week doen. Hierbij zeg ik ook meteen: niemand is verplicht om in te stappen of hieraan mee te doen. Tegelijkertijd hoop ik wel iedereen mee te krijgen.

Want het woord is eigenlijk al gevallen - of tenminste in een aantal zinnen die Arjen uitsprak. Spelen op de aarde, spelen met de aarde, dat is bij mij blijven hangen. En dan met name binding maken met die plek, de aarde waar we op leven, maar waar we ook deel van zijn.

Mijn vraag is aan een ieder om die zin - spelen met de aarde - om daar even bij stil te staan en die zin tot je door te laten dringen. Op dit moment. Misschien kun je 'm voor jezelf eens hardop uitspreken: *spelen met de aarde*. En als je die zin zo voor jezelf hebt uitgesproken dan pak je pen en papier waar je op kan schrijven.

En dan vraag ik je de komende 3 minuten te gaan schrijven. En wat ga je schrijven? Je gaat schrijven: een brief aan de aarde, aan het leven op aarde. Van jou, zoals jij die alleen kan schrijven. Misschien is het wel een liefdesbrief, ik weet het niet. Dus je zet er iets boven, een aanhef, jouw aanhef, wat jou past. En vervolgens begin je te schrijven en laat het gebeuren, laat de woorden stromen – als ze tenminste komen.

Het hoeven geen volledige zinnen te zijn, het kunnen weer woorden zijn, het kunnen halve zinnen zijn. Geef jezelf die ruimte om nu 3 minuten te gaan schrijven, een brief aan de aarde.

Brief aan de aarde

Zo langzamerhand zijn er drie minuten voorbij. Je kunt je laatste zin afronden, misschien eindigt het met een punt, misschien eindigt het met een komma, misschien was je nog lang niet klaar. Maar dit is het voor dit moment.

En je gaat zo met die brief, jouw brief aan de aarde, een breakout-room in met twee anderen. Daar draag je die tekst voor aan de andere twee, als je dat wilt

tenminste hè. Niks is verplicht. En die anderen luisteren. Misschien laat je zelfs even een pauze vallen als iets is voorgedragen. En zo doe je dat alle drie.

En dan hoop ik jullie over een minuut of 5, 6 weer terug te zien. Kijk maar weer wat daar wil gebeuren, maar geef in ieder geval iedereen de ruimte om die brief voor te dragen.

Breakout-room

Jan Jaap: Eén goede avond, Ingrid en Mirjam. We hebben al een keer eerder met elkaar gezeten, toch Mirjam?

Mirjam: ja klopt.

Ingrid: ja ja, ik zei, jij ook Mirjam, ik zie ene nummer, maar je hebt ook een naam, Jan Jaap natuurlijk ook. Ok, willen jullie een brief?

Jan Jaap: wil je 'm delen?

Ingrid: ok, goed. 'We zijn een onderdeel van elkaar, ik ben een deel van jou, wij zijn van eenzelfde mind, alleen ik dien jou als onderdeel van het universum.

Word jij ziek, dan ik ook. Jouw energie, mijn energie. We zijn verbonden, alleen jij op grote schaal, ik in een kleinere dimensie, puntje puntje puntje.

Mirjam: Nou mooi! Jeetje, diep hoor!

Jan Jaap: Mooi!

Mirjam: ja ik weet niet zo goed wat ik erop moet zeggen.

Ingrid: Dat hoeft ook niet. Bovendien zitten we altijd in tijdsnood met die vijf minuten dus..

Mirjam: Jan Jaap, heb jij nog iets intelligents toe te voegen?

Jan Jaap: Nee, ik heb het niet opgeschreven. Maar ik zat net te denken aan zo'n fles in zee, aan flessenpost. Wat zou daar dan in staan, maar ik kwam niet echt tot woorden. Maar als ik iets aan de aarde in een flessenpost zou moeten doen, dus je gooit het heelal in, wat zou dat dan zijn? Toen kwam ik eigenlijk dus meer bij geluid en kleuren en geur en smaak, dus een beetje het onbeschrijfelijke wat ik die fles zou willen stoppen om te laten zien wat er zo op aarde is. Dus ik kon er geen woorden aan geven

Mirjam: Wat zou je qua geur erin stoppen?

Jan Jaap: Als je 's ochtends naar buiten gaat, met mist en het is nog een beetje donker of de zon komt op of zo. En je begint de winter te ruiken, echt van die hele pure geuren. Of als je door een herfstbos heen loopt of hele ijle lucht in de bergen, van die hele sterke geuren die je altijd zo voelt en doet beseffen dat je leeft. 'k weet niet of je dat kent. Vaak als je heerlijk geslapen hebt en je loopt dan naar buiten en je ruikt dan echt intens het buiten.

En zo kan ik het ook wel met geluiden hebben. Of met muziek. Maar ook met kleuren. Ik woon aan het water. Als dan de zon ondergaat en je ziet al die kleuren van blauw naar knalrood of roze, dat voel je echt dat je er bent, of zo. Snap je wat ik bedoel? En dat is niet echt te vangen in een brief of in woorden. Dus dan misschien dop d'r op en de ruimte in gooien.

Ingrid: Het klinkt wel als een liefdesbrief aan de aarde. Je stopt er geen industriegebieden in of zo.

Jan Jaap: Nee, zure zwavelrook ook niet. Ik ben een optimistisch mens.

Mirjam: Ik ook. Ik heb toch wel een hele politieke brief geschreven. Ik begin wel met 'lieve aarde' en dan zeg ik: 'Wat is het toch oneerlijk verdeeld, de rijkdom en overdaad waarin ik leef en de verschrikkingen van andere aardbewoners. Dat ligt niet alleen aan de geografische ligging, maar ook niet alleen aan menselijk ingrijpen. Een plek op aarde die moeilijk bewoonbaar is door kou, door droogte, donkerte, isolatie, dreiging van vulkaanuitbarsting of overstroming, maar toch ook door mensen zelf, dat we bedachte grenzen sluiten'...

En toen stopte ik

Jan Jaap: Mmm.

Ingrid: Mooi! Ik vind het wel gaaf dat er drie smaken zijn hè zo, van wat wij delen.

Mirjam: Ja, dat is grappig, dat het zo verschillend is

Ingrid: Gaaf. Dat vind ik wel leuk

Mirjam: Ja, ik zit wel in een politieke fase denk ik en een zorgelijke fase

Plenair

Rob van der Poel

Daar is iedereen weer terug. Het is altijd te kort, soms te lang, misschien was het helemaal passend. Dat zal nooit anders zijn. We komen later weer terug, op de brief die je net geschreven hebt. En ik geef nu het woord, als ie tenminste ook weer terug is gekomen, aan Jan Jaap

Jan Jaap

Ja is iedereen terug? Rob, ik wou even de bal in het midden leggen, ook naar aanleiding van vlak voor de break-out. Ik geloof dat Anne het van de buitenspeelplaats de vraag stelde: 'vrijwillige deelname' is toch niet hetzelfde als 100% intrinsieke motivatie? Vlak voor de break ging het daar even over. Zou je daarop kunnen reageren?

Rob M

Daar kan ik heel wijsneuzig over gaan praten. Over de zelf-determinatie-theorie en de definitie voor spel, maar daar heb ik niet zo'n trek in. Wat ik eigenlijk bedoel te zeggen is dat níet-vrijwillige deelname een spelbreker is. Dus je moet het eigenlijk omdraaien: als je verplicht wordt iets te doen, is de kans dat je het leuk gaat vinden behoorlijk klein. Bijna alle dingen die met spel te maken hebben, daar geldt eigenlijk de uitdrukking voor: *you can lead a horse to the water, but you can't make him drink*. En het is eigenlijk meer dat.

En dat is helaas. En ik zie in de chat geschreven: een serious game is niet altijd verplicht. Dat klopt. Maar zeker aan universiteiten, maar eigenlijk overal: wij gaan heel veel uit van verplichting. We moeten ons realiseren dat we al sinds Huizinga weten dat dat spel, en voor mij is dat de playful mind, de nieuwsgierig onderzoekende geest die we hier voor de derde avond op rij de ruimte geven, die laat zich echt niet dwingen. En dat is wel een dingetje.

En dat is het antwoord. Ik noem dat in m'n boek ook echt een denkfout dat je dat wel zou kunnen doen. En helaas zit spel, zit heel dicht bij nieuwsgierigheid en bij wat ik noem verdieping, de diepere lagen.

Het punt is gewoon dat je dat niet kan dwingen

Jan Jaap

Maar je kan er wel toe uitnodigen, zoals Maureen net zei

Rob M

Uitnodigen kan. De omstandigheden vormen. Je kan een Metaal Kathedraal bouwen. Je kan de scholen maken met schoolterreinen waar Arjen het ook vaak over heeft. Dus je kan heel veel doen in de omgeving, je kan ruimte maken, je kan kinderen buiten laten spelen - wat helaas in de hele westerse wereld steeds minder gebeurt, al is daar nu een reactie op aan het komen. En heel vaak gebeurt het niet. Niet uit boze opzet, maar uit angst. En angst vertaald als behoefte aan controle. Als ik het niet meet, als ik het niet toets, als ik het niet controleer, dan is het eng. Of dat nou kinderen zijn die niet meer buiten mogen spelen, studenten die we niet meer laten aanklooiën en die we dus met verplichte studieadvies en ik weet niet veel wat achtervolgen. Het verhoudt zich slecht tot spel, dat is mijn overtuiging.

Jan Jaap

Arjen, kan je daar misschien iets over zeggen? Hoe kunnen we eigenlijk in ons onderwijs meer uitnodigen tot deze vraagstukken? We hebben net schitterende brieven aan de aarde geschreven en die hebben we met elkaar gedeeld. Hoe kunnen we dat in ons onderwijs meer een duurzame plek geven?

Arjen

Dat heeft inderdaad te maken met speelruimte, ruimte creëren en ruimte maken voor - ik noem het dan maar - de vragen die opborrelen in de leefomgeving, in de leefwereld van leerlingen. En daar inderdaad naar leven. Ik zeg altijd: *a whole child lives in a whole school, in a whole community.*

Je moet kijken of je als startpunt die passie, dat intrinsieke, de nieuwsgierigheid, maar ook de zorgen waar kinderen mee rondlopen – allebei dus – kunt aanwenden. En dat kun je doen door meer gebruik te maken van de plek waar een school is genesteld, de buurt, dat vormt een decor voor het leren. En dat kan ook. Het begint vaak met spelenderwijs bijvoorbeeld je schoolplein herontwerpen. En dat doe je samen met leerlingen. Je betreft er ook ouders bij en daar kun je ook eventueel een stadsecoloog bij betrekken of iemand die veel weet van plantjes, van dieren en van vogels. Dus dat je in een soort hybride omgeving met allerlei factoren in die school en rondom die school probeert de alledaagse leefomgeving en leefwereld een centralere plek te geven.

En de bedoeling is dat in het nieuwe curriculum daar veel meer ruimte voor komt, voor een *lokaler* curriculum, wat minder aangestuurd wordt door het nationale programma. En er komen ook veel meer vakoverstijgende domeinen, die veel meer ruimte bieden om meer *integraal* dingen op te pakken.

Het is ook een kwestie van vertrouwen op het goede, op de vermogens van de mensen in die school, van de leerlingen en de kinderen zelf. Daar zit heel veel creativiteit in, daar zit heel veel lokale kennis in, veel ervaringskennis. Er zijn allerlei vormen van kennis en de wetenschappelijke kennis is één vorm van kennis. Maureen weet daar alles van. Al die vormen van kennis kunnen gezamenlijk leiden tot de wijsheid die je nodig hebt om wat lichter te leven op deze aarde en te kunnen blijven spelen op deze aarde.

En dat vraagt natuurlijk ook iets van de opleiding van leraren en docenten. Om te durven loslaten, te vertrouwen op de collectieve vermogens, op die collectieve wijsheid. Het vraagt ook iets van hoe we 'de leerprestatie' willen gaan meten. Misschien moeten we dat niet gaan meten of bewijzen, maar aannemelijk maken. Niet gefixeerd zijn op toetsen en examineren, maar aannemelijk maken: wat zijn nou tekenen dat leerlingen zich *empowered* voelen of aan kracht winnen, het gevoel krijgen dat ze invloed hebben op zichzelf en op hun omgeving? Hoe kun je dat meer zichtbaar maken? Dat heeft dus te maken met assessment.

Alles heeft ook te maken met de relatie school/omgeving. Kan je relaties aangaan met die lokale fietsenmaker? Om één keer in de maand een workshop 'fietsen maken' te organiseren op school, waarbij leerlingen fietsen meenemen die ze gezamenlijk gaan maken. En daar kun je ook weer docenten bij betrekken. En die fietsen die gemaakt worden kunnen de leerlingen weer, misschien een of twee keer per jaar op een markt verkopen. Misschien ook met tweedehands kleren, dus maak daar een levend verhaal van. Daar wordt enorm veel in geleerd, met heel veel passie. En daar wordt ook gerekend en er wordt ook aan taal gedaan. Dat is onvermijdelijk. Je moet dat goed kunnen uitleggen en communiceren als je gaat verkopen. En daarna ga je met elkaar bepalen: wat gaan we dan doen met dan geld? Misschien willen we wel zonnepanelen of iets anders op die school gaan doen. Nou, welke panelen moeten het worden, waar komen ze vandaan, hoe worden ze gemaakt? Worden ze eerlijk gemaakt, zijn ze duurzaam, circulair of niet?

Nou ja, ik zie dat dus allemaal veel meer als een relationeel proces. Het staat vrij ver van de onderwijspraktijk, hoewel er steeds meer scholen zijn die op die manier proberen te werken.

Jan Jaap

Klopt. Maureen, volgens mij werk jij ook op deze manier die Arjen zo mooi schetst. Kan jij vertellen van hoe jij dat spel lokaal in een ruimte speelt? Want jij maakt veel gebruik van je directe omgeving?

Maureen

Spelen is natuurlijk ook best wel een moeilijk woord met vele betekenissen. Kijk, wat ons is overkomen hier - en mij als theatermaker - is dat we in een katholieke kerk terecht zijn gekomen. Overigens ook een keurslijf. We zijn daar begonnen met werk te maken. Dat kun je ook spelen noemen, maar eigenlijk altijd ook best wel *very serious*. Werken met maatschappelijke thematieken en je daarmee verbinden.

Wat we vooral doen is vertrouwen geven aan degenen met wie we werken en waar we mee omgaan. En die mensen alle ruimte geven, want anders kan er helemaal niks ontstaan. En dat is misschien wel de grootste opgave: echt vertrouwen geven. Niet meteen protocolleren met regeltjes. Maar die gaandeweg laten ontstaan. En dat maakt het zo leuk. Want dan is alles een verrassing.

Kijk, improviseren is een heel mooi vak. Ontzettend moeilijk ook. Want neem clown zijn, dat is gewoon een vak. Als je jezelf niet helemaal laat gaan en niet helemaal jezelf bent in dat moment.... Ja, dan word je gekielhaald. Want dan ben je aan het neppen, zeg maar. Hoewel ik de hele tijd roep bij het lachen 'fake it till you make it'. Hoe langer je nept, uiteindelijk kan je er ook in gedijen en maak je het je eigen. Dat is overigens ook echt een fundamenteel leerproces is: je kopieert anderen die je bewondert en dan ga je het je eigen maken. Totdat je beseft: *hé, dat was die ander en dit ben ik.*

Dus ik faciliteer alle aspecten van een thematiek, het liefst ook in de buitenruimte en in nauwe betrokkenheid met de directe leefomgeving. En veelal met kunstenaars, wetenschappers en *social designers*. En dan proberen we een podium te creëren, waarop we ook gaan spelen en niet snel in gepraat terecht komen. Dat is best wel een grote opgave, zeg maar.

Jan Jaap

Er wordt veel in de chat gereageerd op het woord vertrouwen. Heb je een mooi voorbeeld van waarin je vertrouwen geeft of hoe dat ontstaat? Hoe nodig je uit tot vertrouwen?

Maureen

Een heel mooi voorbeeld is blinddoeken: mensen aan tafel zetten en laten blinddoeken of via hun oren, geur en mensen op een andere manier laten communiceren dan met hun ogen. Mensen details laten zien, door mensen eigenlijk blind door een ruimte te leiden en dan te laten focussen op dingen.

Je kan spel heel erg goed gebruiken om mensen echt weer met zichzelf te verbinden en dan te verbinden met hun omgeving. Het is wat Rob van der Poel ook de hele tijd doet. Allerlei oefeningen, spel oefeningen faciliteren. Wij werken bijvoorbeeld ook met *Building conversation*. Zij hebben wereldwijd allerlei onderzoek gedaan naar dialoog systematiek: tribal, agora, noem maar op. Zij passen dat weer toe in hun werk. Dat leidde tot een fantastische voorstelling, die heet ~~te~~ *Dying together*. Dan denk je al 'O mijn god', . Maar dan zitten er dus honderd man in de zaal. En dan geven ze je de rol van de boom of van de round-up of van de hakbijl. Je mag 'm pakken of je mag 'm niet pakken. Maar doordat je gaat personificeren, ga je je ook weer verbinden. En doordat je weer verbindt met iets anders, een object of een persoon, ga je ook even los van jezelf. Misschien ook dat wel/niet vertrouwen in jezelf, dat laat je even los. Want je gaat je verplaatsen in een ander. Dat is dus ook een manier die je hebt om mensen even de ruimte te geven: ademruimte, denkruimte, ervaarruimte.

Om je even te personificeren met iets compleet anders. Waardoor ze zelf weer kunnen groeien en waarmee mensen zichzelf kunnen voeden. Van Kooten & De Bie deden dat ook. Ik zag net hun boek liggen, dat staat er helemaal vol van. De VPRO is daarin natuurlijk best wel een goede voedingsbodem geweest. We hebben hele vette programmaatjes gehad.

Dus ik probeer altijd wel spel in te zetten. En nu gaan we bij de Metaal Kathedraal proberen de allerjongsten mee te nemen in deze materie. Of beter gezegd: zij gaan óns meenemen in de materie. Als theatermaker vond ik altijd een van de moeilijkste opdrachten om een theatervoorstelling te maken voor kleine kinderen. Nu is mijn eigen zoon vier en ervaar ik het al wat makkelijker. Het allerbelangrijkste is dat je continu faciliteert en niet probeert te zeggen: 'dit moet je nu doen en dan moet je dit doen'. Maar eigenlijk faciliteer ik nu ook een podium wat ook vaak compleet anders uitpakt dan we hadden bedacht. Maar daar eigenlijk dienstbaar in zijn, ja, dat is één groot feest. Want dan gaat iedereen ontdekken. En dat is eigenlijk waar we naartoe moeten bewegen. Dat iedereen die erbij zit, iets ontdekt, wakker wordt in zichzelf en dan kunnen we ook dat meenemen. En dat is plezier maken, dat is onzin en zin aan elkaar verbinden, maar wel altijd alle ruimte en vertrouwen proberen te geven.

En dat is misschien wel het allermoeilijkst. Want als ik al die reacties zie toen Rob net sprak over het doel loslaten. Wat voor scholen zijn er nu die wel alles durven los te laten en hoever gaan mensen dan?

Dat is zoiets als het introduceren van het basisinkomen. Dat durven we ook (nog) niet te doen. Maar misschien komt iedereen juist daardoor weer in z'n waarde en in contact met z'n eigen normen. *Who are you to think that you are inadequate?* zei Nelson Mandela. Nou laten we dat eens gaan voeden met elkaar. En het schoolsysteem zou daar erg goed in moeten zijn. Arjen, jij had een voorbeeld volgens mij van de *Maple Rich School*. Er zijn mensen die dat toch met heel veel lef proberen.

Arjen

Een goeie vriend van mij in Canada, John Blankensop in Vancouver, die is ooit mede oprichter geweest van een een basisschool in Vancouver, Maple Rich School. En dat is een nomadische school. Die heeft geen gebouw. Die trekken het hele jaar door de stad rond en zij doen dat aan de hand van uitdagingen, problemen misschien wel, waar ze tegenaan lopen. Daar spenderen ze tijd aan, zo lang als het nodig is, met elkaar. Dat betekent dus ook dat ze inderdaad gaan

kijken naar bijvoorbeeld plastic soep. En dat begint op de stoep. Daar maken ze zich zorgen over. Die kinderen gaan dat als een soort *forensic detectives* in kaart brengen. Waar is nu zwerfafval, hoe verspreidt zich dat? Ze gebruiken daarbij GIS ook. En dan werken ze met een lokale universiteit of ze maken gebruik van de stadsbibliotheek. Het zijn kleine groepen van meestal twintig leerlingen. En de ouders brengen ze naar de plek waar ze het laatst zijn geweest. Daar beginnen ze de volgende dag ook weer. En zo reizen ze door die stad. En ze halen ook nog de eisen van het nationale curriculum.

Nu zijn ze zover dat de oudste leerlingen naar High School gaan. En ze zijn zelf bezig met een High School, om het vervolg mogelijk te maken. Interessant is: er zijn twee soorten ouders die hun kind naar die school sturen. Aan de ene kant zijn dat ouders – en dat klinkt misschien negatief - die gefrustreerd zijn. Of door het huidige systeem dat hun kinderen niet kan opleiden of inleiden in de wereld van vandaag, dus dat het nationaal curriculum enorm achterloopt op die wereld. Anderzijds zijn het ook ouders van kinderen die volgens hen niet kunnen aarden in dat oude systeem. Maar wél in dit systeem. Dus sociaaleconomisch zijn het ook kinderen met verschillende achtergronden. En het is ook vrij divers, etnisch gezien.

Het lijkt mij geweldig om een nomadische universiteit te hebben die ook door de stad trekt of door het platteland trekt. En dat gaat ook over vertrouwen, dat je studenten ruimte geeft. In ons geval is dat ruimte aan studenten om met hun eigen vragen, met hun eigen onderwerpen te komen. En daar vertrouwen in te hebben.

Heel vaak zie je dat vakken van tevoren worden voorbereid. Dan ben je als docent bezig met leerdoelen vaststellen voor het vak en dat blijft dan een aantal jaren staan. En dan heb je literatuur en weet ik veel wat. En dan hebben de studenten het recht om te weten hoe ze getoetst worden. Want als je zo werkt, moet je natuurlijk dat ook precies aangeven allemaal.

Daarvan zeggen wij op de WUR - bij sommige vakken - dat doen we niet meer. We gaan de eerste weken van het vak met elkaar het vak bouwen. We weten wel het thema van het vak. Maar wat willen we hier nu eigenlijk leren met elkaar? Wat zijn nou onze leerdoelen? En wat willen we dan aan het eind bereiken met elkaar? En hoe weten we dan dat we het bereikt hebben? Wat zijn dan indicatoren die wij willen gebruiken? Dan wordt het een co-creatief proces. Na een week hebben we de syllabus van dat vak met elkaar gemaakt en dan houden we nog een aantal weken over om het uit te voeren met elkaar.

Daarbij moet je als docent eigenlijk ook mee-leren, want er kunnen dingen uitkomen waar je zelf niet zo veel van af weet. En dat is ook vertrouwen op. Dat je jezelf ook in die zin een beetje kwetsbaar opstelt van: *'ik weet, jullie kunnen die kant wel opgaan, maar ik ben niet de meest deskundige op dat terrein en dus ik ga met jullie mee-leren'*. Nu hebben we wel andere mensen - binnen de universiteit of erbuiten - die er wel wat van af weten, dus die moeten we er dan bij zien te betrekken. Maar hoe doen we dat dan? Hoe gaan we die erbij betrekken? Nou, dat is dan weer een andere interessante vraag. Zo is en wordt dat een lerend vak.

Jan Jaap

Ik vind het een mooi bruggetje naar volgende week. Dan komt Eva Vesseur, initiatiefneemster van Klein Amsterdam. Zij is ook vanuit dat idee vertrokken: kunnen we leren van de stad? Het eerste idee was ook niet dat ze een school wilde bouwen, maar een bushalte waar je 's ochtends je kind afzette en dan kwam er een bus langs om ze naar de plek te brengen. Het is het idee van dat nomadische reizen. Daar komen we dan volgende week uitgebreid op terug.

Ik zie aan Rob van der Poel dat het weer tijd is voor een volgende breakout. Rob, neem ons mee!

Rob van der Poel

Ik vond ook heel mooi wat daar voorbijkwam. Ook wat Maureen zei, die twee woorden: *Vertrouwen geven aan degene met wie we omgaan, alle ruimte geven*. Dat is bij mij blijven hangen. Dat is eigenlijk ook een beetje aan de orde, denk ik, in deze tweede ronde.

Ik vraag nu iedereen weer de brief tevoorschijn te halen die je geschreven hebt en ook gedeeld hebt en nog eens terug te lezen, ook voor jezelf. Gewoon één minuutje. Lees 'm terug, maar dan wél zodanig dat je wat woorden kan onderstrepen. Of die ene zin die je het meest raakt. Dus pik er een zin uit of twee, drie woorden die jou het meest raken. Dus ik geef je een minuut om even dat te doen.

En als je dat gedaan hebt, dan schrijf je die woorden gewoon even op een ander plek op. Onder elkaar of naast elkaar, wat je wilt. Of die ene zin of die zin met die twee woorden. Kijk eens hoe je ze dan inderdaad bij elkaar zet en wat het nu in jou oproept: die zin, die paar woorden die je zo hier uitgelicht hebt. Wat roept dat op? Is er een inzicht? Is er een beeld? Is er een gevoel? Of is het misschien een antwoord op een vraag? Welke vraag is dat dan? Leg dat vast,

wat nu bij je gebeurt, op papier. Dus in woorden of in een schets, in de vorm die jij op dit moment verkiest. Je krijgt er twee à drie minuten voor.....

Blijf nieuwsgierig ook naar wat er gebeurt, wat er ontstaat. Goed, nu ronden we dat af, misschien is het nog niet af opnieuw, maar je neemt het mee, opnieuw naar die break-out waarin je allemaal weer in dezelfde kamer terecht komt. Het zal niet bij iedereen zo zijn. Er kunnen toch mensen afgehaakt zijn of d'r kan iemand bij gekomen zijn. Maar in principe zit je in diezelfde ruimte. En met die ene zin, die paar woorden en dat wat gemaakt is, daar ga je die kamer in en dat laat je aan mekaar zien, dat spreek je uit.

En geef elkaar even die ruimte voor wat het oproept, over en weer. Want we hebben gewoon 5 minuten. En 5 minuten is in dit geval, in veel gevallen, genoeg om dat te benoemen.

OK, daar gaan we weer.

Breakout-room

Jan Jaap: plinggg

Ingrid: Nou, jullie zien er allemaal zo professioneel uit, met die hele outfits.

Jan Jaap: Ja, geluid is een moeilijk dingetje, dus ik heb een microfoon neergezet en een koptelefoon op om goed te horen. Het ziet er professioneler uit dan het is.

Mirjam: Nou Ingrid ook hoor

Ingrid: Ja, maar anders kan ik jullie niet horen

Mirjam: Oke. Hé, kijk een kind komt in beeld!

Jan Jaap: Da's Vera.

Mirjam: O, ze doet zelfs een dansje.

Jan Jaap: Vera is TikTok-master.

Ingrid: Dat is ook spelen. Dat voelt vrijer dan wij hier

Jan Jaap: Volgende week komt er iemand die komt dansen.

Mirjam: O leuk. Zal ik beginnen, want ik was geëindigd. Dan zit ie nog lekker vers. Mijn woorden waren: *'oneerlijk verdeeld'* en *'bedachte grenzen sluiten'* dus die vielen me het meest op uit mijn zwaarmoedige stukje. En toen dacht ik aan gelijke kansen en wereldburgerschap, dus ik heb nu een cirkeltje gemaakt van *'wereldburgerschap'*, *'gelijke kansen'* en *'eerlijke verdeling'* en nou, die Loesjes-uitspraak *'Geen mens is illegaal'*. Dat is natuurlijk toch een utopie, maar ik vind het wel een mooi uitgangspunt en die bewustwording. Dus ik heb veel vertrouwen in de maatschappelijke opdracht van het onderwijs. Ik denk dat heel veel van onze kinderen hier bevoorrecht zijn. Om die bewustwording te

hebben, het feit dat wij zo ontzettend veel geluk hier hebben geeft ons niet allerlei rechten, of zo. 'k zie even de link met spelen niet, maar ja.

Ingrid: Had je daar ook een tekeningetje bij gemaakt?

Mirjam: Nee, ik heb geen tekeningetje gemaakt. Ik hou van tekenen, maar op dit moment niet.

Ingrid: Ik heb ook niet echt een tekeningetje

Mirjam: Nee, ik heb geprobeerd er een cirkel van te maken, dat het rondloopt, zo.

Jan Jaap: Jij mag Ingrid, want ik was iets anders aan het doen

Ingrid: Okee. Ik had '*deel van eenzelfde mind*' eruit gehaald, '*het universum*', '*energie*', '*verbonden*' en toen heb ik inderdaad ook allemaal cirkels getekend. In elkaar, dus, even snel.

Weet je wat zo moeilijk is: ik vind het – maar goed, dat hangt misschien ook van je eigen vrijheid af – dat het toch niet als vrijheid voelt, zo'n opdracht. Er zit een soort contradictie in. Terwijl, je wilt daar best aan beantwoorden, maar het voelt toch als opgelegd.

Jan Jaap: En hoe kunnen we dat speelser inzetten, dat het meer een uitnodiging is om te doen dan dat het opgelegd is? Wat zou je daarbij helpen?

Ingrid: Ja ik vind het ingewikkeld. Je kunt wel een soort van voorbereide omgeving maken, maar dan moet je zeg maar bij wijze van spreken een kamer hebben waarin van allerlei dingen staan, waarin je dan zelf mag kiezen wat je pakt om mee te spelen. Maar goed, die beperking is misschien ook wel goed op dit moment. Maar, ja ik weet niet.

Mirjam: jullie waren vastgelopen bij mij.

Jan Jaap: ja, jij viel d'r ook even uit, maar je bent er weer, ja. Het ging even over Ingrid. Ze zei dat het toch nog een beetje opgelegd voelde, de opdracht. En ik vroeg, hoe zou het speelser kunnen dat je je uitgenodigd voelt. Volgens mij gaan we over 1, 2 seconden alweer terug...

Plenair

Rob van der Poel

Goed, iedereen is weer terug. We zitten weer op 110 ongeveer, waar we net ook mee waren.

Jan Jaap

Kan je nog iets zeggen over de vorige keer, wat mensen opgestuurd hadden en over de volgende keer?

Rob van der Poel

Ja zeker. Dat stond al in de mail Het is de uitnodiging om datgene wat je geschreven hebt, wat je gemaakt hebt ,om dat te delen, om dat weer op te sturen naar mij, naar mijn mailadres, waar je ook de mails van krijgt. Dan bundel ik dat weer.

En er zit eigenlijk altijd ook een uitnodiging in – dat vind ik zelf heel interessant – om eens te kijken naar alle bijdrages, want daar kun je ook weer opnieuw mee spelen. Daar kun je weer opnieuw naar kijken, of iets mee doen, daar kun je zelf iets mee maken. Dat intrigeert mij. Ik denk dat iedereen daar nu zelf ook iets van heeft kunnen ervaren. We hadden de vorige keer 60 mensen die iets terugstuurden, dat is mooi. Iedereen stapt in, dus dat is gaaf om te zien. Bij deze!

Jan Jaap

Dank Rob! Volgende week gaan we er weer op door. Ik blijf nog hangen op de vraag die in onze break-out naar voren kwam. Dat ging even over kansenongelijkheid en ik zag 'm ook langskomen in de chat. Arjen, dat was naar aanleiding van jouw verhaal over de Maple Rich School. In hoeverre is die echt divers? Wij zijn zo gezegend in delen van Nederland, dat we daar opgroeien, dat we daar ook onderwijs genieten, dat we daar over dat soort vraagstukken na kunnen denken. Maar ik leg de vraag in het midden, Maureen, Arjen of Rob, kunnen jullie iets zeggen als het gaat over kansenongelijkheid, in relatie tot kunst en spelen?

Maureen

Vanuit de kunst kunnen we het zeker adresseren, weet ik in elk geval. In een vrijheid die we kunnen nemen, in projecten die we kunnen oppakken om het zichtbaar te maken. Want het is broodnodig. En dat zie je ook gebeuren. Wij doen het, de Turn Club doet het. En er zijn heel veel kunstenaars die zich daarmee bezighouden en dit delen met de samenleving. Wij gaan onszelf nu ook profileren als een *Living lab*, zodat we ons vanuit de kracht van de verbeelding meer vrijheid kunnen permitteren dan ergens anders en daadwerkelijk *all the way* committen aan 'voedend zijn voor alles wat leeft'.

Jan Jaap

Rob Martens, een zin uit jouw boek resoneert bij mij. Spel en kunst omvatten altijd een set verborgen regels. Het gaat niet om de oplossing. Een schilderij is niet wat penstreken op een doek, het is een verbeelding!

Rob M

Het is denk ik wat spel heel erg uitlokt. Ik keek toevallig naar het Jeugdjournaal en er zijn blijkbaar in Tiel overal kleine katten getekend. Kinderen werden er enorm nieuwsgierig van. En dat lokt dus heel veel uit, die vorm van tekenen, van spelen. Ik moest ook nog aan iets anders denken rond die diversiteitsvraagstukken. Het is iets wat ik ook bij Maureen terug hoor en wat al vaker aan bod is gekomen – en natuurlijk ook in de Turn Club centraal staat - is dat in spel word je gelijk, of mag iedereen meedoen. En er is op dit moment weer veel discussie over kansenongelijkheid, gebrek aan diversiteit en we hebben nu die documentaireserie *Klassen*.

Het lijkt even iets totaal anders, maar ik denk nu ook aan die toeslagenaffaire. Ik weet niet wie dat gevolgd heeft, maar een analyse is dat eigenlijk heel veel ambtenaren onderin, op de werkvloer, helemaal niet meer gezien worden. Ze krijgen niet de kans om te zeggen: 'joh, dit gaat niet lekker' of 'dit gaat mis'.

En voor mij is het dat dus. Hoe had je al deze dingen nou kunnen voorkomen, deze ellende? Ze hadden gewoon een flink stuk theater kunnen maken of echt met mekaar kunnen gaan spelen.

waarin - het klinkt misschien heel raar wat ik zeg - mensen op de hak worden genomen, of dingen belachelijk worden gemaakt. Iets dat je normaal nooit kan uitspreken. Dat is typisch iets wat vaak in spel gebeurt, bijvoorbeeld in Carnaval.

Dat zoeken naar gelijkheid en iedereen een kans geven, dat is een van de alleroudste thema's. In een van de alleroudste sprookjes, Assepoester gaat het precies daarover. Dat iemand niet de kans krijgt zich te laten zien. Voor mij is dat dus een heel wezenlijk aspect van spel. Het idee van égalité en fraternité - wat spel heel erg met zich meebrengt. Iedereen krijgt de kans om zich te laten zien. En dat zijn we in een wereld van controle, meten en hiërarchie heel erg kwijtgeraakt.

Jan Jaap, ik ben bang dat ik helemaal geen antwoord geef.

Jan Jaap

Maakt helemaal niet uit. De vraag die dan opkomt, is je eigen vraag, Rob. Hoeveel vertrouwen hebben we dan nog in onszelf?

Rob M

Ja, het is dus een vertrouwenskwestie. Het draait heel erg om vertrouwen hier. Durf je nog jezelf te zijn. In mijn stukje tekst wat ik geschreven had - spelen met

de aarde - ging het over de zandbak, waar ik de gelukkigste momenten van mijn jeugd als kleutertje doorbracht. Ik eindigde met: *ik ben dat gevoel eigenlijk vergeten, ik weet niet meer hoe dat precies was en ben ik daarmee mezelf niet een beetje kwijt? Zijn we niet een beetje ontaard?*

In angst verlies je het vertrouwen, verlies je het vertrouwen in je kinderen, verlies je het vertrouwen in je leerlingen, het vertrouwen in je studenten dat ze de goede dingen zullen gaan doen. Je verliest het vertrouwen in jouw medewerkers van de Belastingdienst of in een uitvoeringsorganisatie. Dat is iets wat ik op heel veel plekken zie, binnen en buiten onderwijs. En dat dat noem ik een spelbreker.

Arjen

Ik blijf nog even hangen bij die vraag over Maple Rich: is het niet een elitair iets? Zo vertaal ik 'm even. En dat vind ik wel een heel belangrijk punt. Ik durf niet onmiddellijk te antwoorden hoe divers deze school is. Dat wil ik wel eens uitzoeken. Maar waar ik aan moet denken is die ruimte, die speelruimte. Het heeft ook met vertrouwen en veiligheid te maken.

Als we kijken naar speelruimte. Ik groeide als kind op in Amsterdam Osdorp en had redelijk wat ruimte. Wij zaten in een flat, groeide op aan de Ookmeerweg op driehoog. Maar ik had vrij veel vrijheid. Ik kon al op vrij jonge leeftijd naar buiten, naar beneden, de trap af. En ik kon spelen in het gras en ook in de zandbak en het speeltuintje wat er was. Er waren wel mensen die op mij letten, maar ik had de ruimte. En als je nu kijkt naar die speelruimte, die is voor kinderen steeds kleiner geworden. Daar zijn ook studies naar gedaan. Waar je vroeger in de stad als zes, zeven of achtjarige, echt wel 1,2 km van huis kon, daar is het nu steeds kleiner geworden. Van de stad werd het de wijk en toen alleen nog de straat en inmiddels slechts de galerij of alleen binnen en dan vaak ook nog achter een scherm.

Daarom is het een goede vraag: ieder kind heeft recht op speelruimte en die ruimte die is niet gelijk verdeeld. Dat zien we met Covid-19 nog veel sterker worden. Die ongelijkheid wordt enorm zichtbaar. Dat is wel een aandachtspunt. Spelen moet toegankelijk blijven. Het is belangrijk dat we ook de fysiek-sociale ruimte om ons heen zo kunnen inrichten dat die ruimte er ook echt is. En dat is een enorme uitdaging, maar ontzettend belangrijk.

Jan Jaap

Maureen, mag ik jou nog even wat de ruimte daarvoor geven?

Maureen

Als ik naar alles zo beluister en het boek lees van Rob, die speelruimte moet ook gegund worden en gefaciliteerd worden door de overheid, Ik denk dat we daar ook wel met z'n allen keihard tegenaan lopen. En dan refereer ik meer aan Metaal Kathedraal. We hebben per jaar meer dan 50 duizend bezoekers gehad, ook ministers en wethouders. En ze hadden allemaal fantastische monologen, zelfs van Jet Bussemaker destijds. Maar als je iets voor elkaar wilt krijgen, een verandering, of je wilt een school opzetten in Nederland – zoals de Maple Rich School - dat weten jullie vanuit het NIVOZ ook, dat is geen sinecure. We willen die verandering, maar hoe zetten we dat in werking?

Als Metaal Kathedraal en Living lab gaan we ook een school beginnen. Daarbij is de natuur het klaslokaal. Om de jeugd juist de natuur weer terug te geven. Dat stukje gras waar Arjen het over had en de flatgebouwen, die verstedelijking, dat is natuurlijk echt geëscaleerd. Ooit waren er nog rafelranden. Maar die zijn bijna verdwenen. Wij waren een rafelrand. NDSM was een rafelrand.. Zo'n gesprek in zo'n rijk land als Nederland zou toch ook eens een keertje toch - ook bij jullie met name - gevoerd moeten worden? Want die burger kan hoog en laag springen en welwillende ouders ook, maar dat is gewoon heel ingewikkeld.

Dus ja, wij kunnen ons best doen: speelruimte faciliteren en vooral niet illustrerend te zijn, echt te laten ervaren en het gaan doen: zo'n vernieuwend curriculum ontwikkelen. Dat is ook wat we aan het optuigen zijn, zodat we die vernieuwing vanuit de doorleefde praktijk opbouwen en aanjagen. Aangereikt door de kinderen en met de kinderen zelf. Zij moeten-eigenlijk onze voeding zijn, en het ons aangeven. Wij moeten luisteren en vertalen in handvatten en brede context . Nu verzuipen we in regelgeving, en dat maakt het heel moeilijk om buiten onze eigen comfortzone en onze eigen regels te denken.

Maar jongens, we leven in Nederland. Een rijk land een klein land, hier hebben we toch echt wel wat mogelijkheden! Mogelijkheden die er over de grens al snel niet zijn. En ik weet het niet, Arjen. Wat denk jij daaraan te kunnen bijdragen vanuit de WUR, of vanuit jouw optiek? Ik zou heel graag als Metaal Kathedraal willen samenwerken, om samen speelruimte te creëren, om het vertrouwen te krijgen dat we die vernieuwing kunnen laten plaatsvinden. Want de kennis en de know-how is er en de ervaring ook.

Jan Jaap

Wil je daar nog op reageren, Arjen?

Arjen

Misschien wel. Er speelt van alles, om het woord spelen maar even te gebruiken op dát terrein. Je ziet gewoon steeds meer universiteiten, hogescholen, die allerlei *minoren* hebben, die veel meer gericht zijn op buurt, op de plek, op de omgeving waarbij er veel meer uitgegaan wordt van een meer egalitair kennisbegrip. Dus dat meerdere vormen van kennis met elkaar samenkomen: *Living labs*, *Challenge labs*, *Change labs*, er zijn allerlei mooie woorden voor. *Citizen science*, maar ook *Art based research*, dat zijn allemaal nieuwe vormen van onderzoek die veel meer uitgaan van de verbinding. Met de plek, met mensen. En er is weerstand tegen die publicatiecultuur, die Rob Martens net al aanhaalde, die groeit ook. Er wordt steeds meer gekeken van: we moeten ons niet meer zo fixeren op *science for impact in journals* - met een hoge impact factor - maar *science for impact in society*. Als we dat als universiteit niet doen, als we niet het publieke goed dienen, dan verdwijnt de steun voor wetenschap in de toekomst. Want dan voegen we heel weinig wezenlijks toe aan de samenleving en dat is uiteindelijk dodelijk voor de universiteit. Het is dus ook noodzaak om dat te doen.

Maar ik merk ook bij veel jongeren dat zingeving, betekenisvolle dingen doen, ook sociaal-emotioneel leren - niet alleen maar cognitief - dat dat steeds belangrijker wordt. Ik zie daar echt wel steeds meer mogelijkheden in om... En ook de overheid gaat dat anders financieren. Gelukkig. Waarbij als je dat onderzoek niet doet in samenwerking met verschillende actoren in de maatschappij, dan krijg je geen subsidie meer. Dat zijn goeie ontwikkelingen.

Jan Jaap

Mooi! Rob, ik zie dat het half tien is. Aan jou eventueel nog een laatste woord.

Rob Martens

Het was weer een hele mooie avond. Ik ben daar iedere keer heel erg blij mee en verrast door. Ik zit nu even te kijken naar een gedicht aan de aarde van Anne in de chat, dat moeten jullie gewoon maar even allemaal bekijken. En volgende week wordt er wat meer gedanst wellicht en gaan we een soort nomadische school bekijken en dat belooft wat.

Jan Jaap

Peter Rombouts en Eva Vesseur komen volgende week. Peter gebruikt het dansen als vorm om in vragen te kijken, ook van organisaties. Eva Vesseur heeft een Maple-achtige school in Amsterdam Noord gebouwd en beweegt ook heel erg vanuit kunst en vanuit de wereld. Ik heb daar een hele leuke podcastserie over gemaakt. Ik zal hem ook even delen in de chat. Je hoort hoe die school ontstaan is, dat is een leuke start voor volgende week.

En dan wil ik iedereen bedanken voor vanavond, met name Maureen en Arjen, voor jullie aanwezigheid en jullie inbreng! Rob, ik wil jou bedanken voor je fantastische boek en Rob van der Poel, dank voor alle organisatie en break-out momenten. Gelukkig zijn ze te kort, waardoor we allemaal 'aan' staan.

Wij zien elkaar volgende week terug om acht uur, weer lekker vanuit je woonkamer, om weer verder te gaan in het laatste deel van spelen. Ik wens jullie allemaal een fijne avond en graag tot volgende week.

Dank jullie wel!

Stichting NIVOZ

Sterkt leraren en schoolleiders bij de uitvoering van hun pedagogische opdracht

www.nivoz.nl